

Διαστάσεις της Γυναικείας Μετανάστευσης στην ΕΕ και την Ελλάδα.

Ηλέκτρα Πετράκου και Ercan Tatlidil

στο συλλογικό τόμο 'Ελληνοτουρκικές Προσεγγίσεις: Ανακαλύπτοντας τον κοινωνικοοικονομικό ρόλο της γυναίκας', Tatlidil, E. και Φώκιαλη, Π.(επιμ.), (2003), Τόμος Ι, Αθήνα: Ατραπός (στην ελληνική, αγγλική και τουρκική)

Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με την παρουσίαση της γυναικείας μετανάστευσης στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με έμφαση στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα θα μας απασχολήσει το φαινόμενο της μετανάστευσης ως αναπαραγωγή των παραδοσιακών ρόλων για τα δύο φύλα ταυτόχρονα με την διάσταση της 'απελευθέρωσης' μέσω του νέου στοιχείου της 'θηλυκοποίησης' της μετανάστευσης. Θα παρουσιαστούν συνοπτικά μερικά ζητήματα που συνθέτουν τη γυναικεία μετανάστευση όπως αυτή εμφανίζεται στο επίπεδο της ΕΕ και στην Ελλάδα. Θα μας απασχολήσει η διπλή ανισότητα που υφίστανται οι μετανάστριες ως γυναίκες και ως αλλοδαπές στη σημερινή συγκυρία.

Στοιχεία μιας προσέγγισης για τη μετανάστευση.

Η μελέτη του φαινομένου της μετανάστευσης προϋποθέτει την υιοθέτηση μιας γενικότερης θεωρητικής προσέγγισης η οποία θα καθιστά δυνατή της ανάλυση της πολλαπλότητας και ιδιαιτερότητας των διαφόρων πλευρών του φαινομένου, θέτοντας το ταυτόχρονα σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι η μετανάστευση είναι μια διαδικασία και μία μορφή κοινωνικών σχέσεων. Οικοδομείται από την οργάνωση και την λειτουργία ενός κοινωνικού σχηματισμού ενώ εμπεριέχει όλες τις πλευρές της κοινωνικής ζωής και όχι μόνο μία διάσταση της. Η διαδικασία σημαίνει ότι η κατασκευή της μετανάστευσης δεν είναι μία και μοναδική και τελεσίδικη αλλά αποτελεί συστατικό στοιχείο της δυναμικής των κοινωνικών σχέσεων με αποτέλεσμα το περιεχόμενο της μετανάστευσης να ανασυγκροτείται και να αναδιαμορφώνεται. Οι κοινωνικές σχέσεις υποδηλώνουν ότι η μετανάστευση δεν είναι ένα μονοδιάστατο φαινόμενο ακόμα και αν εμφανίζεται ως τέτοιο στις πολιτικές για την μετανάστευση ή στην διεθνή βιβλιογραφία αλλά συνίσταται από τις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές και γεωγραφικές δομές καθώς και από τα δρώντα υποκείμενα. Επίσης αυτό σημαίνει ότι η μετανάστευση διαμεσολαβείται από τις σχέσεις των φύλων και η μελέτη της δεν είναι δυνατόν να αποκλείει αυτή την διάσταση. Βέβαια πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η αναγνώριση της σημασίας του κοινωνικού φύλου σε όλες τις

πλευρές της μετανάστευσης δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι όλες οι διαστάσεις αναδεικνύονται ως σημαντικές τόσο στο επίπεδο του επιστημονικού λόγου όσο στο επίπεδο της μεταναστευτικής πολιτικής. Ο παραμερισμός κάποιων διαστάσεων μπορεί να είναι εσκεμμένη ιδεολογικά αλλά μπορεί και να είναι μεθοδολογικά συνειδητή επιλογή ως υιοθέτηση μίας οπτικής για πρακτικούς λόγους¹.

Ο όρος φύλο έχει ένα συγκεκριμένο περιεχόμενο το οποίο είναι ιστορικά και κοινωνικά προσδιορισμένο. Όπως σημειώνει Παντελίδου-Μαλούτα η διχοτομία ανδρών γυναικών ως προκατασκευασμένες κατηγορίες φύλου νομιμοποιούν συγκεκριμένα πρότυπα συμπεριφοράς και εγκλωβίζουν τα δρώντα υποκείμενα σε καταπιεστικές σχέσεις². Τόσο η συμπεριφορά όσο και η θέση ανδρών και γυναικών καθορίζονται μέσα από ιεραρχήσεις και σχέσεις δύναμης και ανισότητας, ενώ η διάκριση μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού χώρου προσδιορίζει το περιεχόμενο των ρόλων ανδρών και γυναικών. Από την μία μεριά συνδέει τους άνδρες με το ρόλο του αυτού που συντηρεί την οικογένεια και της προσφέρει ασφάλεια, ενώ από την άλλη συνδέει τις γυναίκες με την αναπαραγωγή της οικογένειας και την συναισθηματική διάσταση της κοινωνίας³. Άσχετα με τη συζήτηση για την αμφισβήτηση και την υπέρβαση του διχοτομικού σχήματος,⁴ όπως σημειώνουν πολλές φεμινιστικές θεωρήσεις θα πρέπει ταυτόχρονα με τις έμφυλες σχέσεις να λαμβάνονται υπόψη και οι ταξικές, φυλετικές και εθνοτικές σχέσεις και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση γιατί όλες μαζί διαμορφώνουν την κατώτερη θέση των γυναικών.⁵

Γυναικεία Μετανάστευση

Η συμμετοχή των γυναικών στην μετανάστευση δεν είναι καινούργιο φαινόμενο παρά την καθυστέρηση στην μελέτη της. Η εμπειρία των μεταναστριών ως διαφορετική εμπειρία από αυτή των μεταναστών και η διαφορετική θέση τους στις κοινωνίες υποδοχής επισημάνθηκε αρχικά και συνεχίζει να τονίζεται από τις διάφορες φεμινίστριες προσεγγίσεις.

¹ Ollman, B., (1993), 'Dialectical Investigations' London: Routledge

² Παντελίδου Μαλούτα, Μ., (1996), 'Φεμινιστικό Κίνημα, Φεμινιστική Θεωρία και Ιδιότητα του Πολίτη' *ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 1996, τχ.8 σελ.154-180, (160-163)

³ Ada Cheng, S.-J. (1999) 'Labor migration and International Sexual Division of Labor: A feminist Perspective' in Kelson, G.A. and DeLaet, D.L. (1999) 'Gender and Immigration' Basingstoke: Macmillan

⁴ Παντελίδου Μαλούτα, Μ., (1996)

⁵ Brewer, R.S., (1993), 'Theorising race, class and gender: the new scholarship of black feminist intellectuals and black women's labour' in Stanley, M.J. and Abena, P.A.B.(eds), (1993), 'Theorising Black Feminisms: The Visionary Pragmatism of Black Women', N.Y: Routledge and Yuval-Davis, N. and Anthias, F. (eds), (1989), 'Woman Nation State', Basingstoke: Macmillan

Με βάση τα στατιστικά στοιχεία⁶ οι μετανάστριες αποτελούν σχεδόν το μισό πληθυσμό δηλαδή ο αριθμός τους υπολογίζεται σε 150 εκατομμύρια. Μέχρι την δεκαετία του 80, ο μόνος τύπος μετανάστευσης που συνδεόταν με τις γυναίκες ήταν αυτός της οικογενειακής επανένωσης, δηλαδή των γυναικών που μετανάστευαν ως εξαρτημένα μέλη ακολουθώντας τους συζύγους τους. Πολύ πρόσφατα εμφανίζεται ένας νέος όρος στην διεθνή βιβλιογραφία αυτός της ‘θηλυκοποίησης’⁷ της μετανάστευσης, δηλαδή γυναίκες που μεταναστεύουν αυτόνομα. Αυτού του είδους η μετανάστευση των γυναικών θεωρείται ότι τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει αυξητικές τάσεις.

Η γυναικεία μετανάστευση δεν περιορίζεται σε ένα τύπο αλλά περιλαμβάνει την οικογενειακή επανένωση, την απασχόληση εξειδικευμένων εργαζομένων και στελεχών, ανειδίκευτων εργατριών, αυτών που αιτούνται άσυλο και των προσφύγων και περιλαμβάνει από την μόνιμη εγκατάσταση ως την προσωρινή παραμονή⁸. Τόσο η έρευνα όσο και οι πολιτικές για την μετανάστευση δεν ασχολούνται παρά ελάχιστα με την μετανάστευση εξειδικευμένων εργαζομένων, τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών⁹, αφού αυτός ο τύπος μετανάστευσης όχι μόνο θεωρείται ότι δεν φέρνει προβλήματα αλλά και θεωρείται και επιθυμητός ενώ είναι μία μετακίνηση που φαίνεται να αφορά τις πλούσιες χώρες¹⁰. Από την άποψη της διπλής ή πολλαπλής ανισότητας οι περιπτώσεις των γυναικών που μεταναστεύουν λόγω φτώχειας, κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών, καταδίωξης ή για να καλυτερεύσουν τις συνθήκες διαβίωσης τους καλύπτοντας θέσεις ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού στον τομέα των υπηρεσιών, παρουσιάζουν περισσότερο ενδιαφέρον. Αυτό το ενδιαφέρον σχετίζεται με την κατώτερη θέση που κατέχουν στην κοινωνία υποδοχής τόσο ως γυναίκες όσο και ως μετανάστριες δηλαδή αλλοδαπές και ο τρόπος που ο ρόλος του κοινωνικού φύλου διαρθρώνεται με την τάξη και την εθνικότητα και επηρεάζει τόσο την κοινωνία όσο και το άτομο ή την ομάδα. Τέλος πρέπει να σημειώσουμε ότι και στην περίπτωση των μεταναστών υφίσταται ανισότητα λόγω τάξης και εθνικότητας αφού διαρθρώνεται μέσα από τις κοινωνικές σχέσεις αλλά

⁶ Castles, S. and Miller, M.J. (1998) ‘The age of migration’ 2nd edition, London : Macmillan.

⁷ IOM NEWS, June 2002, www.iom.int

⁸ Phisacklea, A., (1996) ‘Migration and Globalisation’ paper presented in the Second international Conference ‘New Migration in Europe: Social Constructions and Social Realities’ organised by the European Research Centre on Migration and Ethnic Relations, 16-18 April 1996, Utrecht, Holland.

⁹ Salt, J. (1997) *International Movements of the Highly Skilled*, Occasional Papers No.3, International Migration Unit, OECD: Paris.

¹⁰ Phisacklea, A., (1996)

αυτή των μεταναστριών είναι ακόμα πιο δυσμενής λόγω των δομημένων συλλογικών συμπεριφορών και ιεραρχήσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση των γυναικείων θεμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στην Ελλάδα, είναι απαραίτητο να τονίσουμε ότι ο όρος μετανάστριες αναφέρεται και σε αυτές που εξαναγκαστικά έχουν εγκαταλείψει την χώρα καταγωγή τους, δηλαδή τις αιτούσες άσυλο και τις πρόσφυγες, όσο και σε αυτές που εθελούσια εγκατέλειψαν την χώρα τους. Τέλος, η κατηγορία μετανάστες στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης αναφέρεται σε αυτούς που είναι υπήκοοι τρίτων χωρών δηλαδή στα άτομα που δεν έχουν την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκή Ένωση και μετανάστευση.

Η αναφορά στην μετανάστευση και ιδιαίτερα στην μετανάστευση των γυναικών στο επίπεδο της ΕΕ είναι απαραίτητη αφού η Ελλάδα είναι μέλος της ΕΕ, αλλά και επειδή μετανάστευση αποτελεί ζήτημα κοινοτικής πολιτικής¹¹.

Η υιοθέτηση των αυστηρών μεταναστευτικών πολιτικών με σκοπό την μείωση της εργατικής μετανάστευσης, κυρίως με το σχήμα του φιλοξενούμενου εργάτη, που εφαρμόστηκαν στην Ευρώπη την δεκαετία του 70 ανέδειξαν σταδιακά νέα στοιχεία στην μετανάστευση τα οποία εμφανίστηκαν περισσότερο έντονα την δεκαετία του 90. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, μία σειρά αλλαγών ανασυγκρότησε το μεταναστευτικό φαινόμενο. Η κατάρρευση των καθεστώτων στην κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, η πολιτική εκτός από την οικονομική ένωση της ΕΕ η αυστηρές πολιτικές για το άσυλο, η τέταρτη διεύρυνση της ΕΕ καθώς και η παγκοσμιοποίηση και οι νέες τεχνολογίες στην επικοινωνία και τις μεταφορές είναι μερικές αλλαγές που εμπεριέχονται στην σύνθεση του μεταναστευτικού φαινομένου. Ο απόλυτος διαχωρισμός των κρατών σε κράτη αποστολής και υποδοχής έπαψε να είναι αυστηρός ενώ οι μετανάστες σε ένα κράτος δεν προέρχονται από ένα ή δύο κράτη αλλά παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία στην εθνικότητα τους. Παρουσιάζεται επίσης μία σταθερή αύξηση των ανθρώπων που μεταναστεύουν. Επιπλέον όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν μετατραπεί σε χώρες υποδοχής και εγκατάστασης μεταναστών ενώ το παράνομο οργανωμένο εμπόριο

¹¹ The Amsterdam Treaty, Immigration and asylum form part of the first pillar. It came into force in 1999 and The Conclusions of the European Council in Tampere (15th and 16th October 1999); Priorities were established regarding the European policy on asylum and migration, justice and the fight against crime. European Parliament (June 2000) 'Asylum in the EU member states' Civil Liberties Series, LIBE 108 EN

ανθρώπων έχει πάρει παγκόσμια μεγάλες διαστάσεις¹². Σε συνδυασμό με την τυπική αναγνώριση του δικαιώματος μετανάστευσης από μια χώρα σε παγκόσμιο επίπεδο η σύγχρονη εποχή ονομάστηκε η 'εποχή των μεταναστεύσεων'¹³.

Όπως σημειώνει η DeLaet¹⁴ οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις κατάφεραν τον στόχο τους να περιορίσουν την μετανάστευση των φιλοξενούμενων εργατών. Όμως η μακροπρόθεσμη εφαρμογή αυστηρών μέτρων για την μετανάστευση σε συνδυασμό με την αύξηση των ανθρώπων που μεταναστεύουν παγκόσμια έχει ως αποτέλεσμα οι μετανάστες να εμφανίζονται ως αυτοί που δεν υπακούουν τους νόμους ή ως αυτοί που εκμεταλλεύονται τις φιλελεύθερες πολιτικές για το άσυλο. Αυτές οι πολιτικές κατέληξαν στην καταπάτηση των δικαιωμάτων των μεταναστών, στην αύξηση του ρατσισμού και στην εδραίωση και ανάπτυξη παράνομων δικτύων¹⁵, τα οποία εκμεταλλεύονται την ανάγκη των ανθρώπων να μεταναστεύουν. Επιπλέον, οι αυστηρές πολιτικές για τη μετανάστευση ταυτόχρονα με τους όρους που επέτρεψαν την οικογενειακή μετανάστευση κατεύθυναν τις μετανάστριες στην ανεπίσημη αγορά εργασίας ως μοναδική επιλογή.

Ωστόσο την δεκαετία του 90 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹⁶ λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες δημογραφικές και οικονομικές συνθήκες απέρριψε την μηδενική μεταναστευτική πολιτική των κρατών μελών και πρότεινε στα κράτη μέλη να χαράξουν πολιτικές που θα αναγνωρίζουν την ανάγκη για μετανάστευση εργατών στην ΕΕ. Όμως τα κράτη μέλη δεν δείχνουν διατεθειμένα να υιοθετήσουν φιλελεύθερες πολιτικές για τη μετανάστευση.

Όσον αφορά την γυναικεία μετανάστευση υπάρχουν κάποια ζητήματα τα οποία αναγνωρίζονται ως σημαντικά και εμπεριέχονται στα προγράμματα και πολιτικές των κρατών μελών της ΕΕ. Αυτά είναι το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, την καταπολέμηση του οργανωμένου εμπορίου ανθρώπων και ο συνδυασμός των

¹² Σύμφωνα με τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης, τα διεθνή κυκλώματα εκμεταλλεύονται 4 εκ. άτομα το χρόνο ενώ τα κέρδη τους υπολογίζονται σε 7 δις δολάρια, IOM, 2002, http://www.gcir.org/about_immigration/world_map_intro.htm

¹³ Castles, S. and Miller, M.J. (1998) 'The age of migration' 2nd edition, London : Macmillan

¹⁴ DeLaet, D.L. (1999) 'Introduction: The invisibility of Women in Scholarship on International Migration' in Kelson, G.A. and DeLaet, D.L. (1999) 'Gender and Immigration' Basingstoke: Macmillan

¹⁵ Πρέπει να γίνει ένας διαχωρισμός μεταξύ της παράνομης διακίνησης των συνόρων από τη εμπορία ανθρώπων. Ενώ και οι δύο είναι παράνομες πράξεις και έχουν στόχο το κέρδος, η δεύτερη είναι συνυφασμένη με την συνεχή εκμετάλλευση ανθρώπων και τη δουλεία.

¹⁶ www.europa-kommissionen.dk/eu-politik/noegleomraader/juridiske_menneskeret/index010/index/

δημογραφικών και οικονομικών συνθηκών των κρατών μελών της ΕΕ. Από την πλευρά των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) και των οργανώσεων των ίδιων των μεταναστριών, η έμφαση δίνεται στην προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστριών ως γυναικών και στην καταπολέμηση των διακρίσεων και της άνισης μεταχείρισης τους στις κοινωνίες υποδοχής.

Υπάρχουν θετικά μέτρα για την θέση των μεταναστριών στις Ευρωπαϊκές κοινωνίες, όμως οι πολιτικές φαίνεται να εστιάζουν περισσότερο στο θέμα της μετανάστευσης παρά στο θέμα των γυναικών δηλαδή εστιάζουν στο καθεστώς που διέπει τις μετανάστριες ως αλλοδαπές. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αφήνει περιθώρια για την άνιση συμμετοχή των μεταναστριών στις κοινωνίες υποδοχής, για την κακομεταχείριση τους, για την βία στην οικογένεια, καθώς και για την άνιση θέση τους στην απασχόληση. Τα τελευταία φαίνεται να αποτελούν ζητήματα που έχουν δευτερεύουσα σημασία για τις πολιτικές της μετανάστευσης ενώ η προτεραιότητα δίνεται στο να ρυθμιστούν ζητήματα που σχετίζονται με την άδεια παραμονής τους ή εργασίας τους και γενικότερα με το νομικό καθεστώς τους. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει η Del Rosario¹⁷ για την περίπτωση της εμπορίας γυναικών, 'όταν η γυναίκα βγαίνει από την ιδιωτική σφαίρα αυτό που ορίζει το καθεστώς της δεν είναι το οικογενειακό δίκαιο ή το δίκαιο για την εμπορία ανθρώπων αλλά ο νόμος για τους μετανάστες'.

Ένα από τα ζητήματα που θεωρείται ως βασικό δικαίωμα των μεταναστών είναι η οικογενειακή επανένωση. Το ζήτημα της οικογενειακής επανένωσης εξαρτάται από τον ορισμό της οικογένειας όπως αυτός καθορίζεται από την νομοθεσία για την μετανάστευση. Μπορεί να αναφέρεται μόνο στους συζύγους και στα ανήλικα παιδιά αλλά μπορεί και να περιλαμβάνει σε άλλες περιπτώσεις τα αδέρφια και τους γονείς. Η νομοθεσία ποικίλει στα κράτη μέλη¹⁸, αλλά συνήθως ως προϋποθέσεις ορίζονται η κατοχή αδειάς παραμονής, ικανό εισόδημα να συντηρήσει όλη την οικογένεια καθώς και η εξασφάλιση κατοικίας. Πέρα από τις περισσότερες δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μετανάστριες για να φέρουν τις οικογένειες τους σε ένα κράτος μέλος σε σχέση με τους μετανάστες, το πιο σημαντικό ζήτημα είναι ότι οι γυναίκες που μεταναστεύουν ως εξαρτημένα μέλη για μεγάλο χρονικό διάστημα δεν μπορούν

¹⁷ del Rosario quoted in Phisacklea, A.(1996), p.8

¹⁸ European Network Against Racism (ENAR) (2001) 'For a real European Citizenship', www.enar-eu.org/en/publication/citizenshipE.pdf

να αποκτήσουν άδεια εργασίας, άρα είναι αναγκασμένες να αναζητήσουν δουλειά παράνομα.

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα που συνδέεται με την νομοθεσία για την οικογενειακή επανένωση είναι ότι οι μετανάστριες είναι εκτεθειμένες στην κακομεταχείριση και στην βία τόσο στα πλαίσια της εργασίας όσο και στην οικογένεια, αφού η παραμονή τους κυρίως εξαρτάται από την σχέση τους με τους συζύγους τους ενώ ο κίνδυνος να απελαθούν σε περίπτωση διαζυγίου ή χωρισμού¹⁹ τους ενυπάρχει τουλάχιστον για τα πρώτα τρία χρόνια στις περιπτώσεις που δεν δικαιούνται άδεια εργασίας. Τέλος, ένα ακόμα ζήτημα που συνδέεται με τον στενό ορισμό της οικογένειας, είναι ότι οι γυναίκες μετανάστριες στερούνται την αλληλεγγύη και την βοήθεια που μπορούν να προσφέρουν οι στενοί συγγενείς.

Ένα δεύτερο ζήτημα για την γυναικεία μετανάστευση που συνδέεται έμμεσα και με την οικογενειακή επανένωση κάτω από τις συνθήκες που περιγράψαμε παραπάνω, δηλαδή με τον περιορισμό των φιλοξενούμενων εργατών και την μη παροχή άδειας εργασίας στα πρώτα τρία χρόνια είναι ότι οι ανάγκες ανειδίκευτης εργασίας κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών καλύφθηκε από τις μετανάστριες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την απαξίωση των προσόντων και της εμπειρίας των μεταναστριών αναπαράγοντας τις συλλογικές αναπαραστάσεις για τους ρόλους των γυναικών και των αντρών, δομώντας τη θέση τους στην κοινωνία υποδοχής τόσο από την άποψη της τάξης όσο και του φύλου.

Με αυτό τον τρόπο οι μετανάστριες είτε στις οικιακές εργασίες είτε στην ανατροφή παιδιών και στην φροντίδα ηλικιωμένων, βοήθησαν στην είσοδο και παραμονή των γηγενών γυναικών στην αγορά εργασίας κυρίως μετά την συρρίκνωση των κοινωνικών υπηρεσιών. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι μετανάστριες είναι εκτεθειμένες στην εκμετάλλευση και στην ανισότητα, ενώ ακυρώθηκε η ανασυγκρότηση των ρόλων μέσα στην οικογένεια με την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Ενώ θεωρείται ότι βοηθούν στο πρόβλημα της γήρανσης του πληθυσμού από την άλλη μεριά η παρουσία τους συνδέεται με την απειλή στην εθνική ομοιογένεια του πληθυσμού και στην αλλοίωση του έθνους.

Άλλο ένα θέμα της γυναικείας μετανάστευσης που τα τελευταία χρόνια απασχολεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο είναι η εμπορία ανθρώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών.

¹⁹ ENAR, (2001)

Σύμφωνα με την Scambler²⁰ οι εργάτριες του sex είναι μία ετερογενής ομάδα εργαζομένων και είναι λάθος να τις χαρακτηρίζουμε όλες ως παθητικά θύματα. Δεν είναι θύματα απάτης, αλλά είναι ένας τρόπος να έχουν ένα εισόδημα και να συντηρούν τον εαυτό τους. Όπως σημειώνει η Okolsky²¹ ‘ η πορνεία των αλλοδαπών γυναικών δεν σημαίνει απαραίτητα ούτε παράνομη είσοδο ούτε παράνομη απασχόληση. Αντίθετα, η πορνεία ως επάγγελμα εμπεριέχει την εκμετάλλευση, κακομεταχείριση και τον εξευτελισμό και αφορά τις γυναίκες που απασχολούνται σε αυτή είτε είναι αλλοδαπές είτε γηγενείς.’

Όμως το παράνομο εμπόριο γυναικών είναι συνυφασμένο με την εκμετάλλευση και σε πολλές περιπτώσεις με την σκλαβιά ενώ ο τρόπος που το αντιμετωπίζουν τα κράτη συνδέοντας το με την πολιτική για την παράνομη μετανάστευση δυσχεραίνουν την θέση των μεταναστριών που είναι θύματα αυτού του εμπορίου ενώ από την άλλη δεν καταφέρνουν να καταπολεμήσουν την δράση αυτών των διεθνών κυκλωμάτων. Σίγουρα τα κυκλώματα οργανωμένου εμπορίου εκμεταλλεύονται αρχικά την πρόθεση των γυναικών να μεταναστεύσουν ενώ μεταξύ των μεθόδων τους είναι η απαγωγή, ή η αγορά γυναικών από την ίδια τους την οικογένεια. Άλλες φορές οι γυναίκες είναι ενήμερες για την απασχόληση τους στην πορνεία αλλά βέβαια τους είναι άγνωστες οι εργασιακές σχέσεις ή οι συνθήκες εργασίας. Υπάρχουν και περιπτώσεις γυναικών οι οποίες είναι ενήμερες ότι θα δουλέψουν χωρίς άδεια εργασίας σε διάφορες δουλειές, ενώ άλλες μεταναστεύουν για να παντρευτούν.

Ο πιο συνηθισμένος τρόπος που τα κυκλώματα των εμπόρων ελέγχουν τα θύματα τους και τους δημιουργούν σχέσεις εξάρτησης και υποταγής είναι το νομικό καθεστώς, κατάσχοντας τα διαβατήρια τους ή τα έγγραφα τους, ενώ ένας άλλος είναι το χρέος που έχουν για την μετακίνηση τους στο κράτος προορισμού.²²

Η είσοδος και παραμονή στην χώρα προορισμού είναι συνήθως παράνομη, ενώ ο εγκλεισμός τους, η βία, ψυχολογική και μη και ο εκφοβισμός, συνήθως αναφέρονται ως μέσα καταναγκασμού και υπακοής²³. Στις σπάνιες περιπτώσεις των καταγγελιών λόγω προκαταλήψεων και διακρίσεων οι αλλοδαπές πόρνες που συνήθως είναι τα

²⁰ Emke-Poulopoulos, I (2001), p.2

²¹ Ololski quoted in Emke-Poulopoulos, I., (2001) ‘Trafficking in Women and Children:

Greece, a country of destination and transit’ Mediterranean Migration Observatory, Working Paper no.2, p.2

²² World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance, (2001) ‘The Race Dimensions of Trafficking in Persons – Especially Women and Children’ Durban, South Africa, August 31 to September 7, www.un.org/WCAR/e-kit/issues.htm

²³ www.un.org/WCAR/e-kit/issues.htm

θύματα αντιμετωπίζονται ως εγκληματίες²⁴ και υπόκεινται στον νόμο περί αλλοδαπών, γεγονός που δεν τους προσφέρει καμία προστασία άρα μειώνει τις πιθανότητες να καταγγείλουν τα κυκλώματα εκμετάλλευσης ενώ στις σπάνιες περιπτώσεις που γίνονται καταγγελίες οι γυναίκες αυτές απελαύνονται με αποτέλεσμα είτε να ξαναβρεθούν στα ίδια κυκλώματα και να συνεχιστεί η εκμετάλλευση του είτε να πληρώσουν με την ζωή τους.

Μία άλλη πλευρά της γυναικείας μετανάστευσης η οποία αναφέρθηκε και παραπάνω είναι η απασχόληση τους στις οικιακές εργασίες που σε κάποιες περιπτώσεις διαμένουν στο σπίτι που εργάζονται. Αυτό μπορεί να προσφέρει κάποιου είδους ασφάλεια στις μετανάστριες ιδιαίτερα όταν το καθεστώς παραμονής ή εργασίας τους δεν είναι νόμιμο αλλά από την άλλη μεριά ενέχει πολλές δυσκολίες και κινδύνους. Πέρα από τον εγκλωβισμό τους, την πιθανή απαξίωση των προσόντων τους και την απασχόληση τους σε ένα χώρο που δεν ρυθμίζεται επαρκώς αφού ανήκει στην ιδιωτική σφαίρα, οι οικιακές εργασίες παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες, όσον αφορά τις εργασιακές σχέσεις και συνθήκες, κυρίως όταν οι γυναίκες κατοικούν μέσα στο σπίτι. Όπως σημειώνεται²⁵ η εγγύτητα και η αμεσότητα μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη, οι συνέπειες του να ζεις στον τόπο εργασίας και η δυσχερής θέση των μεταναστριών εντείνουν τις διακρίσεις ενώ η καταπολέμηση τους είναι δύσκολη.

Οι παραπάνω πλευρές είναι τα ζητήματα που συνθέτουν την πλειοψηφία της εμπειρίας των μεταναστριών και θέματα που απασχολούν την δημόσια συζήτηση για την μετανάστευση όσον αφορά τις γυναίκες. Υπάρχουν ανάλογες ρυθμίσεις αλλά δεν επαρκούν κυρίως γιατί αντιμετωπίζουν τις μετανάστριες ως αλλοδαπές αλλά και γενικότερα την μετανάστευση από την οικονομική σκοπιά δηλαδή από την πλευρά των αναγκών της αγοράς εργασίας. Έτσι οι μετανάστριες υφίστανται πολλαπλή ανισότητα. Όμως πρέπει να σημειώσουμε ότι οι μετανάστριες δεν αποτελούν μία ομοιόμορφη ομάδα, ούτε η θέση τους είναι στάσιμη. Η οργάνωση τους και η διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους καθώς και αντίσταση προς τις επικρατούσες ιεραρχήσεις και τις κυρίαρχες σχέσεις δύναμης και εξουσίας συμβάλλουν στην ανασυγκρότηση των συμπεριφορών και πολιτικών και ανοίγουν νέες συζητήσεις και

²⁴ Emke-Pouloupoulos, I (2001) and www.un.org/WCAR/e-kit/issues.htm

²⁵ RESPECT, European Network of Migrant Domestic Workers 'Migrant Domestic Workers in Europe: A case for action', www.solidar.org

για το τρόπο που θα πρέπει να αντιμετωπίζονται τα ζητήματα της πολλαπλής ανισότητας σε μια κοινωνία.

Ελλάδα και μετανάστευση

Ενώ οι πρώτοι μετανάστες ήρθαν στη Ελλάδα την δεκαετία του 70 το φαινόμενο της μετανάστευσης προς την Ελλάδα δεν απασχόλησε την ελληνική κοινωνία παρά μετά το 1989. Η μετανάστευση των γυναικών από τις Φιλιππίνες ως οικιακών βοηθών απασχόλησε την Ελληνική κοινωνία με την έννοια του φτηνού εργατικού δυναμικού από την μεσαία τάξη, χωρίς να εστιάσει στο καθεστώς τους ως μετανάστριες, ενώ το ενδιαφέρον για τους Πολωνούς στράφηκε προς την πολιτική κατάσταση στην Πολωνία ως κομμουνιστικό καθεστώς. Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 80 ενώ ήταν ξεκάθαρη η τάση πως η μετανάστευση προς την Ελλάδα θα αυξανόταν η έγκριση των αδειών εργασίας γινόταν όλο και πιο δύσκολη και ο αριθμός τους μειωνόταν²⁶.

Όπως αναφέραμε το 1989 με την κατάρρευση των καθεστώτων των χωρών της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης και με την ξαφνική είσοδο κυρίως Αλβανών μεταναστών ελληνικής ή αλβανικής καταγωγής στην Ελλάδα, άρχισε η συνειδητοποίηση ότι η Ελλάδα μετατρέπονταν σε χώρα προορισμού μεταναστών. Το θέμα των μεταναστών ταυτίστηκε με την παρανομία και σταδιακά με την εγκληματικότητα. Η εικόνα του παράνομου μετανάστη, εδραιώθηκε από την νομοθεσία αφού ο νόμος 1975/ 91 υιοθετούσε το σχήμα των φιλοξενούμενων εργατών ενώ καθόριζε ως υπεύθυνο Υπουργείο για την μετανάστευση το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Η δυσκολία του να αποκτήσει κάποιος άδεια παραμονής και εργασίας ενώ η μεταναστευτική κίνηση βρισκόταν σε αύξηση κινητοποίησε την αστυνομία και του κατασταλτικούς μηχανισμούς και τις περίφημες επιχειρήσεις σκούπας²⁷.

Πριν αναφερθούμε στην μετανάστευση και ιδιαίτερα στην γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα, είναι απαραίτητο να αναφέρουμε συνοπτικά κάποια χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας. Η ταυτόχρονη συνύπαρξη των επίσημων και ανεπίσημων πολιτικών, το μεγάλο ποσοστό της παράλληλης οικονομίας, η περιορισμένη ανάπτυξη κοινωνικών πολιτικών, ο ρόλος της οικογένειας και η αδύναμη κοινωνία των πολιτών, είναι στοιχεία που συνθέτουν την λειτουργία και οργάνωση του

²⁶ Λινάρδος Ρυλμόν, Π., (1993), 'Ξένοι εργάτες και αγορά εργασίας' ΙΝΕ, σελ.14

²⁷ Petracou, E., (1999) 'Social and historical aspects of immigration in Europe with special reference to Greece' PhD thesis, Coventry: University of Warwick

ελληνικού κράτους και τη συμπεριφορά των ελλήνων καθώς την σχέση μεταξύ τους. Η ελληνική κοινωνία ακροβατεί μεταξύ του τυπικού και άτυπου, χωρίς να δίνει αρνητικό νόημα ή να κατακρίνει το άτυπο αφού της προσφέρει ατομικό όφελος τόσο για να επιβιώσει όσο και να ανέβει κοινωνικά.

Όπως αναφέρει ο Τσουκαλάς πριν την μετανάστευση, ο διαχωρισμός σε τυπική και άτυπη αγορά εργασίας δεν συνδεόταν με διαφορετική κοινωνική ένταξη και διαστρωμάτωση αλλά η συμμετοχή στην δεύτερη ήταν μία συνειδητή ατομική και οικογενειακή στρατηγική για την βελτίωση του εισοδήματος και της ασφάλειας. Όμως για τους μετανάστες που διαμένουν στην Ελλάδα υπό το καθεστώς του αλλοδαπού η συμμετοχή τους στις ανεπίσημες δραστηριότητες σηματοδοτεί μια διαφορετική διαστρωμάτωση αλλά ταυτόχρονα εντείνει και την εκμετάλλευση τους ως φτηνό εργατικό δυναμικό χωρίς καμία προστασία των δικαιωμάτων τους. Η απουσία προστασίας των δικαιωμάτων των μεταναστών και οι κατώτερες αμοιβές τους δεν εκλαμβάνεται ως αρνητικό από την ελληνική κοινωνία αλλά αντίθετα θεωρείται ως επιβεβλημένο λόγω της διαφορετικής τους εθνικής καταγωγής και των συνθηκών στις χώρες προέλευσής τους.

Οι μετανάστες στην Ελλάδα κατηγοριοποιούνται από τον τρόπο εισόδου τους και της καταγωγής τους. Αυτοί που υφίστανται διακρίσεις είναι οι νόμιμοι και παράνομοι μετανάστες από τρίτες χώρες, οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες. Υπάρχει και μία άλλη κατηγορία, οι παλιννοστούντες από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και την Αλβανία, οι οποίοι ενώ έχουν διαφορετικό καθεστώς ως ομογενείς, κυρίως η πρώτη ομάδα, οι συνθήκες διαβίωσης τους παρουσιάζουν πολλά κοινά με τους υπόλοιπους μετανάστες.

Τα προγράμματα νομιμοποίησης και τα χαρακτηριστικά των μεταναστών²⁸.

Στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκαν δύο προγράμματα νομιμοποίησης των μεταναστών το 1998 και το 2001. Μέσα από αυτά τα προγράμματα έχουμε και τα πρώτα σχετικά αξιόπιστα στοιχεία για τους μετανάστες. Τα στοιχεία που έχουν επεξεργαστεί και δημοσιοποιηθεί προέρχονται από την πρώτη νομιμοποίηση και αφορούν τους 371.641²⁹ μετανάστες /μετανάστριες που έκαναν αίτηση για λευκή κάρτα εξάμηνης

²⁸ Petracou, E. and Dimitracopoulos, I., (2002) 'Employment Analytical Study: the case of Greece' RAXEN, Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia

²⁹ Kavounidis J. and Hatzaki L., (2000) "Alien Applications for Residence and Work Permits", Athens: National Institute of Labour, available at http://www.eie.org.gr/Greek/contents_keimena_ergasias2.htm (12/05/2002)

διάρκειας. Η επεξεργασία έγινε από το Εθνικό Ινστιτούτο Απασχόλησης ενώ υπολογίστηκε ότι περισσότεροι από 150.000 μετανάστες / μετανάστριες δεν έκαναν αίτηση για απόκτηση λευκής κάρτας για διάφορους λόγους όπως αδυναμία συλλογής των κατάλληλων εγγράφων, προβλημάτων με τους εργοδότες. Άλλοι λόγοι μη συμμετοχής στο πρόγραμμα νομιμοποίησης ήταν ότι μερικοί μετανάστες/μετανάστριες δεν επιθυμούσαν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα ενώ άλλοι αδιαφόρησαν γιατί το ελληνικό κράτος δεν είχε συνάψει ειδικές συμφωνίες με τα κράτη καταγωγής τους για την μεταφορά των συνταξιοδοτικών τους εισφορών.

Η πλειοψηφία των μεταναστών προέρχεται από τα γειτονικά Βαλκανικά κράτη με τους Αλβανούς μετανάστες να εκπροσωπούν το 64.74% των μεταναστών. Οι Βούλγαροι μετανάστες και οι Ρουμάνοι εκπροσωπούν το 6.76% και το 4.55% αντίστοιχα. Άλλοι μετανάστες είναι από το Πακιστάν, 2.92% , από την Ουκρανία 2,64% , και από την Πολωνία 2,32%. Οι 269.075 είναι άντρες ενώ οι 93.831 είναι γυναίκες. Η πλειοψηφία των γυναικών προέρχεται από την Βουλγαρία, την Πολωνία, τις Φιλιππίνες και την Μολδαβία.

Η οικογενειακή μετανάστευση υπολογίζεται στο 51.8% του συνολικού πληθυσμού των μεταναστών/μεταναστριών. Τα ποσοστά των παντρεμένων και ανύπαντρων αντρών είναι 48.49% και 49% αντίστοιχα ενώ η πλειοψηφία των γυναικών είναι παντρεμένες σε ποσοστό 59.89%. Η πλειοψηφία των μεταναστών/μεταναστριών είναι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ποσοστό για τις γυναίκες 55.47% και για τους άντρες 47.31%. Ένα μεγάλο ποσοστό των μεταναστών/μεταναστριών έχει τελειώσει ανώτερη ή ανώτατη εκπαίδευση και σε αυτή της περίπτωση οι γυναίκες είναι πιο μορφωμένες από τους άντρες αφού το ποσοστό για τις γυναίκες υπολογίζεται στο 16.14% ενώ για τους άντρες στο 6.41%.

Μεταξύ της περιόδου 1989-1999, 155.319 παλιννόστησαν στην Ελλάδα. Το 74% εγκαταστάθηκαν στην Νότια Ελλάδα ενώ το 21% στην Αττική. Το 47% αφορούσε την οικογενειακή μετανάστευση, το 17% την μετανάστευση μεμονωμένων ατόμων ενώ το 12% ήταν μονογονεϊκές οικογένειες. Το 10% ήταν απόφοιτοι του Πανεπιστημίου, το 8% της Ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης και το 9% ήταν

απόφοιτοι τεχνικών σχολών. Η πλειοψηφία των παλιννοστούντων με ποσοστό 87% απασχολείται σε διάφορες χειρονακτικές εργασίες που δεν συνάδουν με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα ούτε με την επαγγελματική τους εμπειρία³⁰.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Εσωτερικών³¹ 351.000 μετανάστες περίπου έκαναν αίτηση για άδεια παραμονής και εργασίας μέχρι το τέλος του 2001. Ο μεταναστευτικός πληθυσμός υπολογίζεται περίπου στο 8.5-9% του συνολικού πληθυσμού. Προς το παρόν ούτε το Υπουργείο Εσωτερικών, ούτε η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία έχει δημοσιεύσει πιο λεπτομερή στοιχεία για τον μεταναστευτικό πληθυσμό στην Ελλάδα.

Ο αριθμός των αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ελλάδα και τα ποσοστά αναγνώρισης προσφύγων θεωρούνται από τα χαμηλότερα στην Ευρώπη. Σύμφωνα με το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης³², ο συνολικός αριθμός του προσφυγικού πληθυσμού μέχρι το 2000 ήταν 6.653. Η πλειοψηφία των προσφύγων προέρχεται από το Ιράν, Ιράκ, Τουρκία και Αφγανιστάν ενώ δεν υπάρχουν στοιχεία για τον αριθμό των γυναικών προσφύγων.

Η απουσία σχετικών μελετών και στατιστικών στοιχείων δυσχεραίνει την παρουσίαση της θέσης των μεταναστών και μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία αφού είναι αδύνατο να διαπιστώσει πιθανές διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές εθνότητες ή να έχει αξιόπιστα στοιχεία για την απασχόληση των μεταναστών ή για την στέγαση τους. Επιπλέον, είναι δύσκολο να εξετάσει διαφορές στην εμπειρία μεταξύ μεταναστών και μεταναστριών ή να αναφερθεί στις διακρίσεις και στον ρατσισμό που υφίστανται οι μετανάστες στη καθημερινή ζωή ή να συγκρίνει την θέση των μεταναστών πριν και μετά από τα προγράμματα νομιμοποίησης³³.

Όσον αφορά τους μετανάστες και τις μετανάστριες χωρίς νόμιμο καθεστώς είναι αδύνατο να έχουμε στοιχεία αλλά μπορούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα από παλιότερες μελέτες. Γενικά, όσοι μετανάστριες και μετανάστες δεν έχουν συμμετάσχει στα προγράμματα νομιμοποίησης ή ήλθαν αργότερα στην Ελλάδα, απασχολούνται ως ανειδίκευτοι εργάτες σε εργασίες με μερική απασχόληση και σε

³⁰ Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού, (1998), 'Δημογραφική μελέτη των παλιννοστούντων ομογενών Ελλήνων κατοίκων Μακεδονίας και Θράκης', Θεσσαλονίκη Υπουργείο Μακεδονίας και Θράκης

³¹ Το Υπουργείο Εσωτερικών αντικατέστησε το Υπουργείο Δημόσιας Τάξεως στα θέματα μετανάστευσης με τον Νόμο 2910/2001.

³² www.unhcr.gr

³³ Εξαιρέσεις αποτελούν Λαμπριανίδης, Α. και Λυμπεράκη, Α., (2001), 'Αλβανοί μετανάστες στην Θεσσαλονίκη' Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής και Μάρκοβα, Ε., (2001), 'Η παρουσία των Βουλγάρων μεταναστών στην αγορά εργασίας και στην Ελληνική κοινωνία' στο Μαρβάκης, Α., Παρσανόγλου, Δ. και Παύλου, Μ., (επ.), (2001) 'Μετανάστες στην Ελλάδα', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

εποχική βάση³⁴. Είναι πιθανό, όπως παρατηρούν και στην μελέτη τους οι Χτούρης και Ψημένος (1997), η πλειοψηφία αυτών των μεταναστών να δουλεύουν σε προσωρινή βάση αλλάζοντας απασχόληση και εργοδότη σε εβδομαδιαία βάση. Μπορεί να έχουν μικρά διαστήματα ανεργίας ενώ μπορεί να είναι άνεργοι είτε να δουλεύουν περιστασιακά, ενώ η πλειοψηφία θα εργάζεται πάνω από 10 ώρες την ημέρα ενώ η αμοιβή τους θα είναι πολύ χαμηλή και αβέβαιη³⁵.

Όσον αφορά τις μετανάστριες, κυρίως αυτές που εργάζονται ως οικιακοί βοηθοί, οι συνθήκες διαβίωσης και εργασίας τους θα είναι πολύ δύσκολες. Με βάση τα στοιχεία μιας έρευνας³⁶ που διεξήχθη μεταξύ άλλων πόλεων και στην Αθήνα, το 1996, οι εργασιακές συνθήκες εξαρτώνται από το νομικό καθεστώς και από την εθνικότητα τους. Στην περίπτωση της Αθήνας, όλες οι μετανάστριες ήταν χωρίς χαρτιά. Δούλευαν πολλές ώρες, ενώ ήταν διαθέσιμες 24 ώρες το εικοσιτετράωρο, είχαν χαμηλούς μισθούς, ενώ κάποιες δεν πληρώνονταν καθόλου, ενώ ήταν εκτεθειμένες σε σεξουαλικές παρενοχλήσεις και βία³⁷.

Παρά την αλλαγή του νομικού καθεστώτος ενός αριθμού μεταναστριών, οι περισσότερες από τις μετανάστριες συνεχίζουν να απασχολούνται ως οικιακοί βοηθοί ενώ πολλές από αυτές μένουν και στο σπίτι όπου εργάζονται με παρόμοιες εργασιακές συνθήκες. Αυτό έχει διευκολύνει την απασχόληση των ελληνίδων εκτός σπιτιού χωρίς όμως να επιφέρει αναδιάρθρωση των ρόλων μεταξύ ανδρών και γυναικών. Μερικές από τις μετανάστριες δουλεύουν σε εστιατόρια ή ξενοδοχεία και άλλες έχουν πολλαπλή απασχόληση. Ένα σημαντικό στοιχείο της έρευνας που αναφέρθηκε παραπάνω³⁸ ήταν ότι οι γυναίκες που απασχολούνται σε οικιακές εργασίες και κυρίως αυτές που είναι εσωτερικές και έχουν παιδιά δεν μπορούν να ασχοληθούν με αυτά λόγω των ιδιαίτερων εργασιακών συνθηκών. Αυτό αφορά τις μετανάστριες που έχουν παιδιά ή οικογένεια και αποτελούν την πλειοψηφία σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία. Αυτό εντείνεται στις περιπτώσεις που οι μετανάστριες δεν έχουν και στενούς συγγενείς στην Ελλάδα για να τους βοηθήσουν.

³⁴ Ψημένος, Ι., (2001), 'Νέα εργασία και ανεπίσημοι μετανάστες στην μητροπολιτική Αθήνα' στο Μαρβάκης, Α., Παρσανόγλου, Δ. και Παύλου, Μ., (επ.), (2001) 'Μετανάστες στην Ελλάδα', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

³⁵ Fakiolas, R. (1997) Recent Efforts to Regularise Undocumented Immigrants Greece, EUROPEAN FOUNDATION for the Improvement of Living and Working Conditions p.8, available at <http://www.eurofound.ie/publications/files/WP9740EN.pdf> (11/05/2002)

³⁶ Anderson, B. and Phizacklea, A. (1997), 'Migrant Domestic Workers: A European Perspective' Brussels: EU Report

³⁷ op cit. p. 2-3

³⁸ op cit. p. 3

Για την πλειοψηφία των γυναικών η απασχόληση τους δεν συνδέεται με τα προσόντα τους παρόλο που τα ποσοστά των μορφωμένων γυναικών είναι αρκετά υψηλά. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την ένωση των Φιλιππινέζων στην Ελλάδα (KASAPI). Οι Φιλιππινέζες μετανάστριες παρόλο που έχουν αρκετά υψηλό μορφωτικό επίπεδο, δεν απασχολούνται σύμφωνα με τις δεξιότητες τους και τα προσόντα τους.

Γενικά, είναι δύσκολο να αποκτήσουν επίσημη αναγνώριση των προσόντων τους λόγω των γραφειοκρατικών διαδικασιών. Ακόμα και στις σπάνιες περιπτώσεις της επίσημης αναγνώρισης της εκπαίδευσης τους είναι δύσκολο να τα αξιοποιήσουν.

Όσον αφορά την εμπορία μεταναστριών στην Ελλάδα, φαίνεται να είναι μία επικερδής επιχείρηση, αλλά η νομοθεσία εστιάζει στην παράνομη μετανάστευση. Η Έμκε-Πουλοπούλου³⁹ σημειώνει ότι η συνήθης πολιτική είναι η απέλαση και η τιμωρία του θύματος της εκμετάλλευσης παρά η τιμωρία των εκμεταλλευτών. Έτσι οι γυναίκες βιώνουν αβοήθητες την εκμετάλλευση και την δουλεία, ενώ και οι προκαταλήψεις αλλά και η διαφθορά στις υπηρεσίες έχουν ως αποτέλεσμα την απουσία προστασίας έστω και στοιχειωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων για αυτές τις γυναίκες. Η εφαρμογή αυτής της πολιτικής στην Ελλάδα δείχνει ότι ούτε η παράνομη μετανάστευση αλλά ούτε και τα οργανωμένα κυκλώματα εκμετάλλευσης και δουλείας καταπολεμούνται με αυτό τον τρόπο.

Παρά την απουσία στοιχείων για την θέση και την εμπειρία των μεταναστριών στην Ελλάδα, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι μέσα από την μετανάστευση αναδύονται πολλαπλές ανισότητες συμπεριλαμβανομένου του κοινωνικού φύλου. Προφανώς η ομάδα των μεταναστριών δεν αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα ούτε βιώνει τη μετανάστευση στην ελληνική κοινωνία με τον ίδιο τρόπο αλλά δεν μπορούμε να διαπιστώσουμε αυτές τις διαφορές.

Αυτό που δείχνει να κυριαρχεί στην ελληνική περίπτωση είναι η καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης ενώ δεν γίνονται ουσιαστικά βήματα προς την κατεύθυνση της προστασίας των δικαιωμάτων τόσο των μεταναστριών όσο και των μεταναστών. Αφού η προτεραιότητα δίνεται στο καθεστώς των μεταναστριών ως αλλοδαπών και ως φθηνού εργατικού δυναμικού δεν είναι δυνατόν να αναπτυχθούν και οι ανάλογες πολιτικές που θα καταπολεμήσουν προκαταλήψεις, διακρίσεις και συμπεριφορές που σχετίζονται με το κοινωνικό φύλο. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη

³⁹ Emke-Poulopoulos, (2001)

την απουσία συνεργασίας και συντονισμού μεταξύ διαφόρων επίσημων φορέων και υπηρεσιών, αλλά και τις κυρίαρχες πελατειακές σχέσεις μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι μετανάστες και οι μετανάστριες αφήνονται να επιβιώσουν μόνοι τους ή με τη βοήθεια ανεπίσημων δικτύων, χωρίς τη συνδρομή των επίσημων πολιτικών. Ταυτόχρονα, η μικρή αυτόνομη παράδοση του φεμινιστικού κινήματος αλλά και η περιορισμένη οργάνωση γυναικείων μεταναστευτικών οργανώσεων δεν συμβάλλουν στην προώθηση και ανάδειξη των γυναικείων αιτημάτων των μεταναστριών στην ελληνική κοινωνία.